

۱۴۴۴ھ - ۲۰۲۲م

دانشکده علوم انسانی و اجتماعی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته علوم سیاسی

تحت عنوان :

بررسی مشارکت سیاسی در آذربایجان غربی با تاکید بر قوم کرد

(۱۳۸۰ - ۱۳۸۶)

استاد راهنما: دکتر امین نواختی مقدم

استاد مشاور: دکتر کمال الدین هریسی نژاد

تجهیزات مدرک
مستند مدرک

پژوهشگر:

۱۳۸۹ / ۸ / ۲

محمد رضا کریمی فرد

خرداد ماه ۱۳۸۹

تقدیم به :

همه کسانی که در راه اعتلای این مرز و بوم جان خود را نثار کردند

و

پدر و مادر عزیزم

و

همسرو فرزندانم که با همراهی ایشان انجام این کار میسر شده است

عنوان پایان نامه: بررسی مشارکت سیاسی در آذربایجان غربی با تاکید بر قوم کرد (۱۳۸۰-۱۳۸۶)

استاد راهنما: دکتر امین نواختی مقدم استاد مشاور: دکتر کمال الدین هریسی نژاد

مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: علوم سیاسی دانشگاه: تبریز دانشکده: علوم انسانی و اجتماعی

تعداد صفحه: ۱۶۰ تاریخ فارغ التحصیلی: ۱۳۸۹

واژه‌های کلیدی: مشارکت، مشارکت سیاسی، انتخابات، استان آذربایجان غربی، قومیت، کرد، سلسله مراتب مشارکت

چکیده: مشارکت سیاسی به مجموعه فعالیت هایی گفته می شود. که شهروندان به طور مستقیم یا غیرمستقیم برای تأثیرگذاری بر گزینش اعضای دولت و حکومت، یا برنامه ها و فعالیت های آن ها انجام می دهند؛ و انتخابات یکی از مهمترین اشکال آن است. انتخاب سیاستگذاران و اداره کنندگان، انتخاب سیاست ها، برنامه ها و چگونگی اداره امور جامعه برخی از پیامدهای مشارکت در انتخابات است. نظر به اهمیت مشارکت سیاسی عموم مردم، خصوصاً اقوام و اقلیت ها در عرصه های سیاسی، بویژه کنش های سیاسی مسالمت جوینانه و قانونی و آثار سیاسی اقدامات مشارکت خواه در تأمین امنیت ملی و نقش آفرینی اثرگذار قومیت ها در ساختار سیاسی قدرت در کشور، ضرورت انجام پژوهشی تحلیلی و عمق نگر همواره در این زمینه مورد تأکید بوده است. بنابراین تحقیق حاضر در راستای پاسخگوئی به این نیاز، ضمن تحلیل ویژگی های جغرافیائی استان آذربایجان غربی، بویژه مرزی بودن و هم جواری با کانون های گریز از مرکز فرا ملی و برخورداری از تنوع قومی با بهره گیری از روش تبیینی به بررسی موضوع " مشارکت سیاسی در آذربایجان غربی با تاکید بر قوم کرد" اقدام نموده است. در عین حال با تجزیه و تحلیل داده های جمع آوری شده خصوصاً اطلاعات مربوط به انتخابات های گذشته طی سالهای ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ فرضیات تحقیق مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفت و نتایج زیر بدست آمد:

سطح مشارکت سیاسی اقوام کرد ساکن در استان آذربایجان غربی با خواسته ها و مطالبات قومی آنان ارتباط مستقیم داشته و هرگاه که از تحقق مطالبات خود در سطح ملی و یا محلی ناامید شده اند با کاهش میزان مشارکت و در مقابل در صورتیکه علائمی از سوی حاکمیت دائر بر عمل به مطالبات قومی وجود داشته است با افزایش میزان مشارکت و واکنش نشان داده اند. از طرف دیگر بررسی های صورت گرفته در این تحقیق مؤید آن بوده که روند مشارکت قوم کرد از مطالبات قومی و تحولات دهه اخیر کردهای عراق نیز تاثیر پذیرفته است.

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۰
کلیات تحقیق	۱۱
۱. بیان مسئله و ایده ی آغازین	۱۲
۲. اهمیت و ضرورت تحقیق	۱۳
۳. اهداف تحقیق	۱۳
۴. سئوالات تحقیق	۱۳
۵. فرضیه های تحقیق	۱۴
۶. متغیرهای تحقیق	۱۴
۷. تعاریف عملیاتی مفاهیم	۱۴
۸. پیشینه تحقیق	۱۶
۹. روش تحقیق	۱۹
۱۰. جامعه و نمونه آماری	۱۹
۱۱. محدودیت ها، مشکلات و موانع تحقیق	۱۹
۱۲. ساختار پژوهش	۲۰
فصل اول : چارچوب نظری	۲۱
۱. تعریف مشارکت سیاسی :	۲۲
۲. اهمیت و جایگاه مشارکت سیاسی	۲۴
۱-۲ : مشارکت سیاسی و نظام های سیاسی	۲۴
۲-۲ : مشارکت سیاسی در دنیای معاصر	۲۵
۳. انواع مشارکت سیاسی	۲۵
۴. تئوری های تبیین کننده مشارکت انتخاباتی	۲۶
۱-۴ : علل و عوامل مشارکت انتخاباتی	۲۶
۱-۱-۴ : نظریه منابع	۲۷
۲-۱-۴ : نظریه بسیج	۲۸

- ۳-۱-۴: نظریه انگیزه ابزاری ۲۸
۵. مشارکت سیاسی یا انتخاباتی ۲۹
- ۱-۵: سطح تحلیل خرد ۲۹
- ۲-۵: سطح تحلیل کلان ۳۰
۶. بی تفاوتی سیاسی - اجتماعی ۳۰
- ۱-۶: تعریف بی تفاوتی ۳۰
- ۲-۶: تعریف بی تفاوتی سیاسی - اجتماعی ۳۱
- ۳-۶: مدل جامعه شناختی لیپست (LIPSET) ۳۲
- ۱-۳-۶: عدم اطلاع سانی ۳۱
- ۲-۳-۶: ضعف فشارهای اجتماعی و هنجاری ۳۲
- ۳-۳-۶: علائق و منافع فردی در معرض تاثیر سیاست های دولت نباشد ۳۲
- ۴-۶: مدل روان شناختی دال ۳۳
- ۱-۴-۶: فقدان اثربخشی رفتارهای سیاسی اجتماعی ۳۳
- ۲-۴-۶: عدم توازن پاداش به هزینه ۳۳
- ۳-۴-۶: عدم ریسک پذیری ۳۳
- ۴-۴-۶: روحیه خود کم بینی ۳۴
- ۵-۴-۶: وجود موانع و مشکلات ورود به صحنه های سیاسی اجتماعی ۳۴
۷. رویکردهای مختلف به مشارکت و بی تفاوتی سیاسی - اجتماعی شهروندان : ۳۷
- ۱-۷: رویکرد جامعه شناختی : عوامل اجتماعی و جامعه شناختی موثر بر مشارکت ۳۷
- ۱-۱-۷: قشر بندی اجتماعی (social stratification) ۳۷
- ۲-۱-۷: پایگاه اجتماعی - اقتصادی (socio-economic status) ۳۷
- ۳-۱-۷: قومیت (ethnicity) ۳۷
- ۲-۷: رویکرد روان شناختی : عوامل و ملازمات روان شناختی مشارکت و بی تفاوتی ۳۸
- ۱-۲-۷: عزت نفس ۳۸
- ۲-۲-۷: احساس کارایی و اثرگذاری (sense of efficiency) ۳۹
- ۳-۲-۷: احساس اعتماد ۳۹
- ۴-۲-۷: احساس بی قدرتی (Sense of powerlessness) ۴۰
- ۵-۲-۷: پراکنش مسئولیت و غفلت جمعی (sponsibility diffusion & pluralistic igniranse) ۴۰
۸. فرهنگ سیاسی ۴۲
۹. جمع بندی ۴۴
۱۰. مدل تحلیلی تحقیق ۴۵

فصل دوم: نگاهی به تحولات مناطق کردنشین (آذربایجان غربی و کردستان)..... ۴۵

- ۱- جمعیت..... ۴۸
- ۲- اوضاع سیاسی و اجتماعی مناطق کردنشین آذربایجان غربی..... ۴۹
- ۱-۲: سابقه تاریخی قوم کرد در ایران..... ۴۷
- ۲-۲: ایل‌ها و طایفه‌های کرد آذربایجان غربی..... ۴۸
- ۳-۲: تاریخ سیاسی مناطق کردنشین پیش از انقلاب..... ۵۰
- ۳- اوضاع سیاسی مناطق کردنشین پس از انقلاب اسلامی:..... ۵۶
- ۴- شکاف‌های ساختاری و تاریخی به عنوان مهمترین عوامل تمایز کردها با سایر اقوام ایرانی..... ۶۱
- ۱-۴: شکاف‌های ساختاری..... ۶۲
- ۱-۱-۴: شکاف اقتصادی..... ۶۳
- ۱-۱-۴: شکاف‌های سنی و جنسی..... ۷۱
- ۲-۴: شکاف‌های تاریخی..... ۷۲
- ۱-۲-۴: زبان..... ۷۲
- ۲-۲-۴: شکاف قومی و زبانی کردها و ترک‌ها:..... ۷۴
- ۳-۲-۴: شکاف مذهبی:..... ۷۶
- ۴-۲-۴: شکاف فرهنگی..... ۷۶
- ۵- کارکردهای هویتی کردها پس از پیروزی انقلاب اسلامی..... ۸۰
- ۶- تحولات منطقه ای و تأثیر آن بر کردهای ایران..... ۸۳
- ۷- روند تدوین سیاست قومی در جمهوری اسلامی ایران..... ۸۸
- ۸- مطالبات اقوام:..... ۹۷
- ۱-۸ مطالبات قوم کرد..... ۹۷
- ۱-۱-۸: دوره ی جمهوری مهاباد:..... ۱۰۰
- ۲-۱-۸: سال‌های نخست پس از انقلاب..... ۱۰۱
- ۳-۱-۸: دهه ی ۱۳۶۰:..... ۱۰۳
- ۴-۱-۸: دهه ی ۱۳۷۰ و ۱۳۸۰..... ۱۰۴
- ۵-۱-۸: برخی مطالبات مطرح شده در شعارهای انتخاباتی نامزد های انتخابات دوره ی ششم و هفتم مجلس درحوزه های انتخابیه مناطق کردنشین استان آذربایجان غربی و سایر استان های کردنشین..... ۱۰۵
- ۶-۱-۸: مطالبات مطرح شده به وسیله ی نمایندگان مناطق کردنشین در مجلس شورای اسلامی:..... ۱۰۵
- ۷-۱-۸: مطالبات مطرح شده در سطح روحانیون کرد اهل سنت..... ۱۰۶
- ۸-۱-۸: مطالبات مطرح شده در نشریات محلی..... ۱۰۶
- ۹-۱-۸: مطالبات اصلاح طلبان کرد در نهمین انتخابات ریاست جمهوری..... ۱۰۷
- ۱۰-۱-۸: بیانیه جماعت و اصلاح ایران (اخوان) در نهمین انتخابات ریاست جمهوری..... ۱۰۸

۱۰۹.....	۲-۸: مطالبات قوم آذری.....
۱۱۴.....	فصل سوم: داده های جمع آوری شده.....
۱۱۶.....	۱-: مروری بر نتایج انتخابات گذشته استان.....
۱۱۹.....	۲-: انتخابات مجلس شورای اسلامی در دو دوره ششم و هفتم.....
۱۲۱.....	۳-: انتخابات مجلس خبرگان رهبری در دو دوره سوم و چهارم.....
۱۲۴.....	۴-: انتخابات ریاست جمهوری در سه دوره متوالی.....
۱۲۵.....	۴-۱: انتخابات دوره نهم ریاست جمهوری.....
۱۳۳.....	۴-۲: انتخابات دوره نهم ریاست جمهوری در مناطق کردنشین سنی مذهب.....
۱۳۳.....	۴-۲-۱: استان کردستان.....
۱۳۶.....	۵- مولفه های اثرگذار بر رفتار انتخاباتی مردم مناطق کردنشین در آذربایجان غربی.....
۱۳۶.....	۵-۱: تحولات جدید منطقه به ویژه در عراق و شکل گیری معادلات قدرت به نفع کردهای این کشور.....
۱۳۸.....	۵-۱-۱: دامن زدن به قومیت گرایی از سوی لایه هایی از قشر روشنفکر، مذهبی.....
۱۳۹.....	۵-۱-۲: نهادینه شدن ناآرامی در شهرهای کردنشین متعاقب هر تحول صورت گرفته در عراق.....
۱۴۲.....	۵-۱-۳: مشروط کردن تحقق مطالبات کردها به حضور مردم در انتخابات ریاست جمهوری.....
۱۴۳.....	۵-۱-۴: ارتقاء سطح مطالبات فراتر از قانون اساسی.....
۱۴۴.....	۵-۱-۵: تضعیف محوریت سیاسی و فرهنگی کردهای ایران به نفع کردهای عراق.....
۱۴۴.....	۵-۲: برخورد سخت افزاری با قاچاق بدون حل مشکل معیشت مردم.....
۱۴۴.....	۵-۳: عدم توجه به تحقق مطالبات قانونی اقوام و مذاهب در حوزه های مختلف.....
۱۴۵.....	۵-۴: چند نکته قابل ذکر دیگر.....
۱۴۸.....	استنتاج نظری.....
۱۵۰.....	سخن پایانی.....
۱۵۶.....	فهرست منابع.....
۱۵۵.....	الف: منابع فارسی.....
۱۵۵.....	۱. کتاب ها.....
۱۵۷.....	۲. مقالات.....
۱۵۸.....	۳. روزنامه و هفته نامه ها.....
۱۵۸.....	۴. مصاحبه ها.....
۱۵۹.....	ب: منابع لاتین.....
Abstract.....

فهرست نمودارها

- نمودار شماره ۱: متغیرهای توضیح دهنده انگیزه مشارکت ۲۷
- نمودار شماره ۲: مهم ترین عوامل عدم مشارکت سیاسی- اجتماعی ۳۳
- نمودار شماره ۳: عوامل موثر عدم مشارکت سیاسی- اجتماعی ۳۵
- نمودار شماره ۴: عوامل موثر دربی تفاوتی یا مشارکت از منظر روان شناسی اجتماعی ۴۲
- نمودار شماره ۵: میزان مشارکت درانتخابات دوره نهم ریاست جمهوری استان کردستان ۱۳۳
- نمودار شماره ۶: میزان مشارکت درانتخابات نهم ریاست جمهوری مناطق کردنشین اهل سنت ۱۳۳
- نمودار شماره ۷: مقایسه واجدین شرایط و آراء ماخوذه درانتخابات نهم ریاست جمهوری مناطق کردنشین ۱۳۴
- نمودار شماره ۸: مقایسه آراء ماخوذه و باطله درانتخابات نهم ریاست جمهوری مناطق کردنشین اهل سنت ۱۳۴

فهرست جداول

- جدول شماره ۱: تصویری از جایگاه توسعه اقتصادی استان در میان استانهای کشور ۶۶
- جدول شماره ۲: تصویری از نابرابریهای توسعه اقتصادی میان استانهای کشور ۶۸
- جدول شماره ۳: تصویری از نابرابریهای توسعه اقتصادی میان استانهای کشور ۶۹
- جدول شماره ۴: شاخص های توسعه انسانی استان آذربایجان غربی ۷۱
- جدول شماره ۵: مقایسه آراء مردم استان کردستان در سه دوره انتخابات ریاست جمهوری در سالهای ۷۲-۷۶-۸۰ و مجلس ششم در سال ۱۳۷۸ ۸۲
- جدول شماره ۶: انتخابات شوراهای اسلامی شهر و روستا در سه دوره متوالی در آذربایجان غربی ۱۱۶
- جدول شماره ۷: انتخابات ریاست جمهوری در آذربایجان غربی ۱۲۴
- جدول شماره ۸: انتخابات ششمین و هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی در آذربایجان غربی ۱۱۹
- جدول شماره ۹: دوره سوم و چهارم مجلس خبرگان رهبری در آذربایجان غربی ۱۲۱
- جدول شماره ۱۰: میزان مشارکت مردم استان آذربایجان غربی در انتخابات خبرگان به تفکیک شهرستان ۱۲۲
- جدول شماره ۱۱: میزان آرای کاندیداهای مجلس خبرگان رهبری به تفکیک شهرستان ۱۲۲
- جدول شماره ۱۲: میزان آرای کل کاندیداهای مجلس خبرگان در سال ۸۵ در آذربایجان غربی ۱۲۳

- جدول شماره ۱۳: میزان مشارکت مردم آذربایجان غربی در نهمین انتخابات ریاست جمهوری (مقایسه مرحله اول و مرحله دوم)..... ۱۲۶
- جدول شماره ۱۴: نتایج کل آراء مرحله اول کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در آذربایجان غربی .. ۱۲۶
- جدول شماره ۱۵: نتایج کل آراء مرحله دوم کاندیداهای ریاست جمهوری در آذربایجان غربی و مقایسه با مرحله اول و دوم ۱۲۷
- جدول شماره ۱۶: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان ارومیه ۱۲۷
- جدول شماره ۱۷: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان ماکو..... ۱۲۷
- جدول شماره ۱۸: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان چالدران ۱۲۸
- جدول شماره ۱۹: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان خوی..... ۱۲۸
- جدول شماره ۲۰: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان سلماس..... ۱۲۸
- جدول شماره ۲۱: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان میاندوآب ۱۲۹
- جدول شماره ۲۲: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان تکاب ۱۲۹
- جدول شماره ۲۳: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان شاهین دژ ۱۳۰
- جدول شماره ۲۴: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان نقده..... ۱۳۰
- جدول شماره ۲۵: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان اشنویه ۱۳۰
- جدول شماره ۲۶: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان مهاباد ۱۳۱
- جدول شماره ۲۷: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان بوکان..... ۱۳۱
- جدول شماره ۲۸: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان پیرانشهر ۱۳۲
- جدول شماره ۲۹: نتایج کل آراء کاندیداهای نهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در شهرستان سردشت ۱۳۲

پیشگفتار :

یک نظام سیاسی هر اندازه از میزان مشارکت سیاسی مردمی یا مشارکت عمومی بیشتری در اداره امور جامعه برخوردار باشد، به همان میزان از مشروعیت و حقانیت بیشتری بهره‌مند می‌گردد. بدین معنا که مردم با مشارکت عمومی در سرنوشت مشترک خود، خویشتر را با حکومت و سازمان اجرایی جامعه هماهنگ و در تعادل می‌بینند و دستگاه حکومتی نیز در پیشبرد امور به اعمال خشونت با مردم نیازی ندارد. این امر باعث می‌شود که منابع قدرت ملی جامعه نیز، نه صرفاً در جهت حفظ ثبات رژیم سیاسی بلکه در جهت تغییرات مطلوب و مبتنی بر مصالح عمومی مردم و اصلاح و ساماندهی امور جامعه به کار رود. به علاوه، بهره‌مندی نظام سیاسی از میزان بالای مشارکت عمومی، عامل ثبات و تداوم بیشتر و نیز بقا و ماندگاری آن نظام است و از آنجا که یکی از مبانی مشارکت مردمی را در اعتماد متقابل و دو جانبه میان حکومت و مردم تشکیل می‌دهد، از این رو، مشارکت سیاسی، خود حاصل و برآمده از چنین اعتمادی است در نتیجه در ثبات سیاسی، پرستیژ و ماندگاری رژیم سیاسی یا حکومتی جامعه نقش مثبتی ایفا می‌کند.

طی دهه گذشته یکی از مهم‌ترین عوامل بروز پدیده قهر کردها با صندوق‌های رای را می‌توان در بی‌اعتمادی مفرط و متقابل میان کردها و حکومت دانست. بی‌اعتمادی شدیدی که حتی قول‌های مکرر و شعارهای جذاب مطرح شده نتوانست بر آن غلبه نماید.

اگر احساس عدم مشارکت در هموطنان کرد وجود داشته باشد، شکاف دولت - ملت را تعمیق خواهد کرد و ثبات مرزهای کشور نیز دستخوش بحران خواهد شد و البته طمع ورزانی چون صاحبان تفکرات تجزیه طلبانه نیز می‌توانند لانه‌هایی را برای خودشان در این مناطق پیدا کنند. مجموعه مطالب فوق و علاقه شخصی بنده و همچنین نبود پژوهشی قابل اتکاء موجب شد که در حد بضاعت علمی خود به بررسی مشارکت سیاسی در استان آذربایجان غربی با تاکید بر قوم کرد اقدام نمایم.

لازم است از راهنمایی‌های اساتید فاضل و ارجمند جنابان آقایان دکتر امین نواختی مقدم، دکتر کمال الدین هریسی نژاد، دکتر رجب ایزدی و همچنین کلیه کسانی که به نحوی بنده را در انجام این پژوهش یاری رساندند صمیمانه تقدیر و تشکر نمایم. نقاط قوت این تحقیق و امداد دانش و نکته‌سنجی اساتید عزیز است که ذکر آنان رفت و نقاط ضعف آن هم ناشی از بضاعت اندک علمی اینجانب است که امیدوارم این کار توسط سایر محققین، با دیدی همه‌جانبه نگر در قالب پژوهش‌های جداگانه تکمیل شود.

کلیات تحقیق

۱- بیان مسئله و ایده‌ی آغازین

چگونگی اداره جامعه از جمله دغدغه‌های دیرین بشر است. دغدغه‌ای که ریشه در نیازهای طبیعی و اجتماعی دارد. واقعیت‌های زندگی انسان‌ها نشان می‌دهد که زندگی آنان در تنهایی و انزوا هم ناممکن و هم ناپسند است. براین اساس چگونگی تنظیم روابط اجتماعی و اداره اجتماعات، از همان آغاز همواره از مسائل مهم و حیاتی گروه‌های انسانی بوده است. امروزه پس از سالها تجربه حیات اجتماعی، روش‌های اداره جوامع - به لحاظ شکل و محتوا - یک روند رو به کمال را طی کرده است. محوری‌ترین تفاوت این روش‌ها را اصل اساسی مشارکت تعیین می‌کند. میزان چگونگی مشارکت آحاد مردم در هراستماع سیاسی در زمینه جهت‌دهی و اداره آن جامعه تعیین‌کننده شکل و محتوای حکومت آن جامعه است. مشارکت مردم در سیاست به هر شکل معنا داری برای تحقق دموکراسی لازم است. ساده‌ترین شکل مشارکت سیاسی (political participation) رای دادن شهروندان به احزاب، افراد و سیاست‌هاست. مشارکت از طریق حق رای از اواخر قرن نوزدهم در غرب گسترش یافت. اندیشه مشارکت از آن جهت شکل گرفت که مردم حق تعیین سرنوشت خود را دارند.

در استان آذربایجان غربی دو قوم کرد و آذری وجود دارند که هر یک پیوندهای زبانی و مذهبی با آن سوی مرزها نیز دارند. اینک پس از گذشت نزدیک به سه دهه از پیروزی انقلاب مشاهده می‌شود که شرکت اقوام استان در انتخابات مختلف دچار نوسان بوده است. افت مشارکت سیاسی اقوام موجود استان به ویژه قوم کرد با توجه به شکل‌گیری معادله قدرت در عراق به نفع کردها و همچنین مرزی بودن استان، از مهمترین مسائلی است که نیازمند بررسی و کنکاش است. روند نزولی مشارکت سیاسی در استان به ویژه در میان قوم کرد و استمرار آن مسلماً سبب تعمیق شکاف بین حکومت و مردم خواهد شد. اوج‌گیری طرح مطالبات قومی در آستانه انتخابات نهم ریاست جمهوری گواه این ادعاست. به اعتقاد ما وجود چنین شکافی غیر قابل انکار است و بی‌توجهی به آن و یا مسکوت گذاشتن آن هرگز به حل ریشه‌ای مسئله‌ای به نام حقوق قومیت‌های ایرانی و افزایش ظرفیت‌های نظام منجر نخواهد شد. مضاف بر آن شکاف مذهبی، قومی و زبانی موجود در استان زمینه را برای بهره‌برداری سوء بدخواهان فراهم کرده است. این پژوهش درصدد پاسخگویی به این پرسش است که چه مولفه‌هایی در افزایش و یا کاهش مشارکت سیاسی قوم کرد در انتخابات موثر بوده است؟

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

آذربایجان غربی با مرکزیت ارومیه با سه کشور آذربایجان، ترکیه و عراق هم مرز است. ارومیه همچنین مرکز تلاقی متنوع‌ترین ترکیبات قومی و مذهبی ایرانیان (آذری، کرد، آسوری، ارمنی، سنی و شیعه) است. میزان مشارکت شهروندان آذری و کرد در انتخابات گوناگون نوسان‌های مختلفی را شاهد بوده است. شکل‌گیری معادلات قدرت در عراق به نفع کردهای این کشور بعد از نیم قرن مبارزه و دست‌یابی آنان به عالی‌ترین سطوح قدرت و تأثیر این مهم بر فضای سیاسی استان به ویژه در بحث مشارکت کردها در انتخابات مختلف اهمیت بررسی موضوع را مضاعف کرده است. همچنین علت‌یابی این نوسانات می‌تواند در اتخاذ سیاست‌های معطوف به فراهم کردن بسترهای مناسب مشارکت سیاسی اقوام این استان و به تبع آن تعمیق توسعه سیاسی، دست‌اندرکاران امر را یاری‌رساند تا از رهگذر مشارکت اقوام در ساختار قدرت بر مشکلات و موانع ناشی از گسست‌های قومی، زبانی و مذهبی در این منطقه فائق آیند. بنابراین شناخت کافی از وضعیت مشارکت سیاسی اقوام در آذربایجان غربی از لحاظ سطح و میزان آن کمک خواهد کرد که موانع مشارکت سیاسی و همچنین مولفه‌های تسهیل‌کننده به اندازه کافی شناسایی شوند. بنابراین ارائه یک الگوی برتر در جوار این سه مرز می‌تواند نقشی کاملاً ویژه در تحکیم مبانی امنیتی کشورمان ایفا کند.

۳- اهداف تحقیق

۱-۳: هدف اصلی: بررسی مولفه‌های موثر در مشارکت سیاسی مردم به ویژه قوم کرد آذربایجان غربی از طریق بررسی انتخابات برگزار شده از سال ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶

۲-۳: اهداف فرعی

۱-۲-۳: بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم در انتخابات هشتمین دوره ریاست جمهوری در سال ۸۰

۲-۲-۳: بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم در انتخابات هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی در سال ۸۲

۳-۲-۳: بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم در انتخابات نهمین دوره ریاست جمهوری در سال ۸۴

۴-۲-۳: بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم در انتخابات چهارمین دوره خبرگان رهبری و سومین دوره شوراهای شهر و روستا در سال ۸۵

۴- سئوالات تحقیق

۱-۴: سؤال اصلی پژوهش: عوامل موثر در تغییرات میزان مشارکت سیاسی اقوام در آذربایجان غربی به ویژه قوم کرد کدامند؟

۲-۴: سؤال فرعی: آیا تغییرات میزان مشارکت سیاسی قوم کرد علل درونی دارند یا تحولات آن سوی مرز (شمال عراق) تأثیری در افزایش و یا کاهش مشارکت داشته است؟

۵- : فرضیه‌های تحقیق

۱-۵ : فرضیه اصلی: به نظر می‌رسد خواسته‌ها و مطالبات قومی از طرف رای دهندگان و رای گیرندگان دارای محوریت اصلی بوده و در مشارکت مردم تاثیر گذار بوده است یا به عبارتی دیگر ناامیدی از تحقق مطالبات (قومی-منطقه ای) نقش عمده ای در کاهش مشارکت داشته و به همان میزان بروز و ظهور علائمی از سوی حاکمیت دائر بر عمل به مطالبات قومی نقش مثبتی در افزایش مشارکت سیاسی اقوام داشته باشد.

۲-۵ : فرضیه فرعی: به نظر می‌رسد که تحولات رخ داده در آن سوی مرز به ویژه وضعیت کردهای شمال عراق تاثیرات خود را در فضای سیاسی مخصوصاً مناطق کردنشین استان و به تبع آن در انتخابات (ارتقاء مطالبات قومی) برجای گذاشته است.

۳-۵ : فرضیه رقیب : مطالبات قومی و تحولات مناطق کردنشین شمال عراق تاثیری بر میزان مشارکت سیاسی کردها برجای نگذاشته است.

۶- : متغیرهای تحقیق

بنابر محتوای پرسش های تحقیق و فرضیات ارائه شده می‌توان متغیرهای زیر را شناسایی کرد :

۱-۶ : متغیرهای مستقل فرضیه :

۱-۱-۶ : پاسخگویی به مطالبات قومی

۲-۱-۶ : تحولات مناطق کردنشین شمال عراق

۲-۶ : متغیر وابسته :

۱-۲-۶ : میزان مشارکت سیاسی قوم کرد

۷- : تعریف عملیاتی مفاهیم

۱-۷ : مشارکت سیاسی: رفتاری است که اثر می‌گذارد و یا قصد تاثیرگذاری بر نتایج حکومتی را دارد (میلرث : ۱۹۸۱، ۲۹۱). در این تحقیق به یکی از جنبه های مشارکت سیاسی یعنی مشارکت انتخاباتی پرداخته خواهد شد و روند مشارکت مردم در انتخابات های برگزار شده در طی دوره ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۶ مورد بررسی قرار خواهد گرفت .

۲-۷ : شکاف: در یک تعریف بسیار ساده هرگاه در درون یک واحد سیاسی و اجتماعی یکپارچگی و هماهنگی در بین اقشار مختلف آن از لحاظ مذهبی، اقتصادی، زبانی و ۰۰۰ نباشد جامعه شناسان از آن تحت عنوان شکاف یاد می‌کنند. (بوسفی: ۱۳۸۰، ۱۷). آن چه که مسلم است این که قوم کرد در کل

کشور نسبت به ساختار سیاسی و فرهنگی و مذهبی حاکم دارای شکاف هایی هستند که در این تحقیق به عنوان عوامل موثر در مشارکت سیاسی مورد بررسی قرار می گیرند .

۳-۷: **مطالبات قومی** : منظور آن دسته از خواسته های توده های مردم کرد می باشد که به مناسبت های مختلف و در ابعاد مختلف سیاسی ، اجتماعی ، اقتصادی ، فرهنگی و... توسط فعالان و نخبگان قومی مناطق کردنشین مطرح شده است و در این پژوهش تاکید ما بر استفاده انتخاباتی از این مطالبات استوار است .

۴-۷: **شکل گیری معادله قدرت در عراق به نفع کردها** : منظور مقطع پس از سال ۹۱ میلادی می باشد که با تعیین مدار ۳۶ درجه و در زمانه سرنگونی حکومت صدام در سال ۸۲ خودگرانی کردها تثبیت گردید. با شکل گیری ساختار سیاسی جدید در عراق ، مناطق کردنشین شمال عراق به عنوان منطقه ای فدرالی به رسمیت شناخته شد و کردها سهم چشمگیری در ارکان قدرت عراق به دست آوردند به طوری که مقامات دو حزب عمده کرد شمال عراق ، پست های مهم سیاسی حکومت مرکزی عراق را در سطوح مختلف از جمله ریاست جمهوری و معاون نخست وزیری اشغال کردند و نمایندگان این احزاب در مجلس ملی عراق به عنوان دومین فراکسیون قدرتمند حضور دارد .

۵-۷: **تاثیر تحولات شمال عراق بر مناطق کردنشین** : متعاقب هر تحولی در عراق به نفع کردهای این کشور ، مناطق کردنشین کشورمان شاهد واکنش های مختلف از جمله تظاهرات ، مقایسه وضعیت قوم کرد در داخل کشور با کردهای عراق ، ارتقاء مطالبات قومی و رفت و آمدهای وسیع فعالان و نخبگان قومی و سیاسی مناطق کردنشین ایران به شمال عراق بوده و هست

۶-۷: **تحولات مناطق کردنشین** : منظور رخدادها ، کنش ها و روندهایی است که با دخالت بازیگرانی همچون کردها اعم از توده مردم ، فعالان و نخبگان قومی و سیاسی و مذهبی ، دولت ایران و بعضی کشورهای همجوار پدید آمده است . جهت گویا و عینی ساختن این مفهوم عوامل زیر به عنوان شاخص بررسی می شوند :

۱-۶-۷: **اوضاع سیاسی مناطق کردنشین قبل و بعد از انقلاب**

۲-۶-۷: **تدوین سیاست های قومی حکومت مرکزی ایران از سال ۱۳۷۶ به بعد**

۳-۶-۷: **تبیین شکاف های قومی و مذهبی بین ترک ها و کردها در استان آذربایجان غربی**

۴-۶-۷: **کارکرد هویتی کردها با تاکید بر مشارکت سیاسی آنها پس از انقلاب اسلامی**

۸- **پیشینه تحقیق :** بررسی پیشینه پژوهشی تحقیق بر این فرض استوار است که شناخت تراکمی است. ما از کارهای دیگران می آموزیم و بامنا قرار دادن آنها آثار جدیدی را به وجود می آوریم. تحقیق علمی فعالیت زاهد منزوی نیست که یافته های دیگران را نادیده بگیرد بلکه بیشتر فعالیت های مشترک بسیاری از محققان است.

در بررسی های صورت گرفته تاکنون پژوهش مشخصی درباره مشارکت سیاسی مردم آذربایجان غربی به همراه ذکر دلایل و عوامل آن به دست نیامد و بیشتر گزارش های منتشر شده در خصوص میزان مشارکت مردم آذربایجان غربی از طرف اداره کل امور اجتماعی و انتخابات استانداری آذربایجان غربی تهیه شده است که در این گزارش ها صرفاً آمارها بیان شده و تحلیلی بر این مسائل بیان نشده است. با این مقدمه به چند مورد مهم که به روشن شدن بیشتر فرضیه های نوشتار حاضر کمک کند اشاره خواهیم کرد.

۸-۱: داود رضی در سال ۱۳۷۴ با استفاده از رویکرد اقتصادی و اجتماعی نظریه نوسازی به بررسی تطبیقی میزان مشارکت مردم در انتخابات شش دوره ریاست جمهوری پس از پیروزی انقلاب در استان های کشور پرداخته است

این پژوهش به بررسی کمیت و تغییرات میزان مشارکت مردم در انتخابات شش دوره ریاست جمهوری از سال ۱۳۵۸-۱۳۷۲ در استانهای کشور پرداخته و همچنین با استفاده از رویکرد اجتماعی، اقتصادی، تئوری نوسازی در جهت توضیح نحوه تأثیر برخی از متغیرها و شاخصهای جامعه شناختی بر میزان مشارکت مردم در انتخابات ریاست جمهوری مورد بررسی قرار گرفته و نتایج زیر به دست آمده است:

۱- میزان مشارکت مردم در انتخابات ریاست جمهوری طی شش دوره، بین سالهای ۱۳۵۸-۱۳۷۲، نوسان داشته است، اما در مجموع روند تغییرات در میزان مشارکت در انتخابات سیر نزولی داشته است. ۲- میزان مشارکت مردم افراد معتقد به مذهب شیعه اثنی عشری در انتخابات ریاست جمهوری در بعضی استان ها نسبت به سایر مذاهب (اهل تسنن، مسیحیان و ...) بیشتر بوده و در استانهایی که جمعیت کمتری داشته و میزان شهرنشینی نیز در آنان پایین تر بوده، بیشتر از استانهای دیگر بوده است.

۳- میزان مشارکت در استانهای مرزی کمتر از دیگر استانها بوده است، این امر در اوایل انقلاب از شدت بیشتری برخوردار است.

۴- نتایج حاصله از تحلیل رگرسیون چند متغیری با حجم واحد تحلیل (۱۴۴) مورد نشان می دهد که تورم (۹ درصد)، بیکاری (۶ درصد)، شهرنشینی (۳ درصد)، سواد (۸ درصد)، و جنسیت (۲ درصد) که در مجموع در حدود (۲۹ درصد) می شود، از تغییرات میزان مشارکت مردم در انتخابات شش دوره ریاست جمهوری را توضیح می دهند. متغیر صنعتی شدن به واسطه رابطه ضعیف و غیرمعنی دار آن با

متغیر وابسته نتوانسته است وارد معادله رگرسیون شود. تورم، بیکاری و شهرنشینی تأثیر منفی و سواد و جنسیت تأثیر مثبت بر میزان مشارکت در انتخابات ریاست جمهوری داشته اند. بیشترین تأثیر مربوط به متغیرهای تورم (۷۴ درصد) و سواد (۶۷ درصد) و کمترین تأثیر مربوط به جنسیت (۱۵ درصد) می باشد (رضی: ۱۳۷۴، ۱۵۶).

۸-۲: توسعه سیاسی و مشارکت پذیری جامعه کرد ایران عنوان پایان نامه کارشناسی ارشد آقای حسین گودرزی است که در سال ۱۳۷۹ تدوین شده است. در این پژوهش تحقیقی، ایشان بدنبال یافتن سئوال هایی برای تأثیر طرح توسعه سیاسی دولت آقای خاتمی بر روی قوم کرد بوده است.

در این تحقیق پیمایشی تلاش شده با یک مدل تطبیقی، تأثیر شاخص های توسعه سیاسی ایجاد شده توسط دولت آقای خاتمی در مناطق کردنشین کشور بر نسبت مشارکت پذیری جامعه کرد ایران مورد بررسی قرار گیرد. در ابتداء مجموعه نظریات ارائه شده پیرامون تأثیر توسعه و نوسازی سیاسی در کشورهای ناهمگن بر سطح مشارکت و همنوایی اقلیت های قومی با دولت در سه مدل نظری جمع بندی شده و سپس چارچوب نظری تحقیق براساس این مدل ها تبیین شده است.

در این تحقیق به نظرات پاسخگویان نسبت به رشد شاخص های توسعه سیاسی در مناطق کردنشین کشور توجه شده است. با توجه به آن که توسعه سیاسی علیرغم داشتن شاخص هایی برای تبیین در مجموع بستر ساز یک فرآیند ذهنی و نظری برای مردمی است که در آن شرایط احساس واقعی از رشد این پدیده را داشته باشند. ارائه چند آمار از شاخص های توسعه منابع دولتی و مجریان منطقه در درجه دوم اهمیت قرار گرفته است. آن چه از نظر محقق در درجه اول اهمیت قرار داشته، این است که جامعه کردنشین کشور با توجه به تقاضاهایی که در شرایط جدید پیش آمده چه برداشتی از توسعه سیاسی و رشد شاخص های آن در منطقه کردنشین داشته اند و در صورت پذیرش رشد احتمالی شاخص های توسعه سیاسی، واکنش این جامعه را نسبت به مشارکت با دولت چگونه ارزیابی می کند.

به چند نتیجه مهم حاصل از این تحقیق در ذیل اشاره می شود

- ۸۷ درصد از کل پاسخگویان تحقیق اعلام کرده اند که طی سی و دو ماهه ابتدای دولت آقای خاتمی، همنوایی کردها با دولت در حد متوسط و زیاد افزایش یافته است.

- ۹۳/۲ درصد اعلام کرده اند که شاخص های توسعه سیاسی در مدت تعیین شده در حد متوسط و زیاد در مناطق کردنشین افزایش یافته است. در حقیقت بیش از نود درصد از پاسخگویان معتقدند که وعده های دولت در مورد پیاده شدن توسعه سیاسی و اصلاحات در مناطق کردنشین عملی شده و نتیجه اش نیز اعتمادسازی متقابل بوده است.

- در حدود ۵۹ درصد از پاسخگویان معتقدند که در حد متوسط و بیشتر تقاضاهای مردم کرد از دولت برآورده شده است و به عبارت دیگر قریب به ۶۰ درصد معتقدند که تقاضاهای مردم کرد در چارچوب قوانین و برنامه های مصوب دولت قابل دست یابی است .

- ۷۲/۵ درصد از کل پاسخگویان معتقدند که شورش ها و نا امنی های ایجاد شده توسط گروههای غیرقانونی مسلح کرد در مدت سی و دو ماهه ابتدای دولت آقای خاتمی کاهش متوسط به بالا داشته است . مهمتر از آن این که ۷۳ درصد از پاسخگویان معتقدند که گرایش مردم کرد ایران به گروه های افراطی کرد ایرانی در مدت سی و دو ماهه دولت آقای خاتمی در حد متوسط و بیشتر کاهش یافته است . (گودرزی : ۱۳۸۰، ۲۱۵)

۸-۳ : پایان نامه آقای محمدعلی حقیقی با موضوع بررسی تاثیر شکافهای اجتماعی بر مشارکت

سیاسی با تحلیل موردی هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری:

ایشان هدف اساسی خود از این تحقیق را پاسخ به این سوال دانسته است که؛ آیا شکافهای اجتماعی بر مشارکت سیاسی فراگیر مردم ایران در هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری نقش داشته است؟ بر همین اساس فرضیه ی مورد آزمون این است که دلایل مشارکت سیاسی گسترده مردم در هفتمین دوره انتخابات ریاست جمهوری وجود شکاف های اجتماعی فعال در جامعه ایران بوده است و برای آزمون این فرضیه در این تحقیق ابتدا با انجام بحث های نظری سوال شده است که آیا شکاف های اجتماعی باعث مشارکت سیاسی مسالمت آمیز می شود یا خیر؟ سپس بر اساس چهار شاخص یا متغیر گفته شده است که اصولاً شکاف های اجتماعی در شرایطی میتوانند باعث مشارکت سیاسی گردند. این چهار شاخص عبارتند از: ۱- صورتبندی مکانی ۲- صورتبندی زمانی ۳- تعداد ۴- ماهیت ، استدلال شده است که انتخابات دوم خرداد ۷۶ از نظر صورتبندی مکانی، شکافهای جامعه ایران که فعال شده بودند صورتبندی متقاطع داشتند نه مترکم از نظر زمانی همه شکاف های جامعه ایران بطور همزمان فعال نشده اند و از نظر تعداد، شکافها کم تعداد بودند (سنی ، جنسی، سنت و مدرنیسم) و از نظر ماهیتی نیز شکافهای هویتی و اعتقادی نبودند . بنابراین نوع مشارکت سیاسی برخاسته از شکافهای اجتماعی فعال جامعه ایران در دوم خرداد ۷۶ مشارکت سیاسی مسالمت آمیز بوده است بعد از آن در مورد علل فعال شدن شکاف های جامعه ایران در دوم خرداد ۷۶ بحث شده است، که به چند دسته از عوامل اشاره شده است : ۱- تحولات ساختاری (که شامل الف) تغییر سطوح تحصیلی ب) تضعیف و تقویت برخی نهادهای مدنی ج) تغییرات ساختاری در روستاها - ۲- نارضایتی (که شامل الف) نارضایتی سیاسی - اجتماعی ب) نارضایتی اقتصادی - ۳- عملکرد جناح راست الف) در درون حاکمیت ب) در دوران انتخابات ۴- خاتمی الف) شخصیت ب) برنامه ها و شعارهایش ، در مجموع این نتیجه گرفته شده است که شکافهای اجتماعی بر مشارکت

سیاسی مردم در انتخابات دوم خرداد ۷۶ نقش موثری داشته است که از طریق فعال شدن شکاف سنت و مدرنیسم در درون حاکمیت و شکاف سنی و جنسی در درون جامعه نمود یافت (حقیقی: ۲۰۵، ۱۳۷۸)

۹- : روش تحقیق

این پژوهش متکی به بررسی های اسنادی و تحلیل ثانویه اسناد و مدارک موجود در راستای میزان مشارکت سیاسی قوم کرد می باشد. این پژوهش تبیینی است. در آزمون فرضیه ها از روش اثباتی و جمع آوری اطلاعات و داده های جمع آوری شده در خصوص میزان مشارکت مردم در انتخابات استفاده شده است. با توجه به اینکه هدف این پژوهش بررسی میزان مشارکت سیاسی مردم استان آذربایجان غربی در جریان ۴ انتخابات گذشته می باشد به عبارتی از سال ۸۰ تا ۸۶ انتخابات برگزار شده در استان مورد بررسی قرار می گیرد. بنابراین با توجه به اینکه آمار مستقل و تفکیک شده ای در خصوص میزان مشارکت کردها و آذری ها در دست نیست بناچار سعی خواهیم کرد به طور تقریبی به این مسئله پردازیم و آمارشهرهای کردنشین رامبنای مشارکت کردها در نظر بگیریم.

۱۰- : جامعه و نمونه آماری

با توجه به اینکه در این تحقیق از روش اسنادی و بررسی اسناد دست دوم استفاده شده است جامعه آماری و نمونه گیری آنطوریکه در پیمایش ها دیده می شود وجود ندارد. ولی جامعه آماری این تحقیق واجدین شرایط رای دهی جمعیت کرد در دو استان آذربایجان غربی و کردستان بوده و بجای اینکه نمونه گیری از افراد بعنوان واحد تحلیل و مشاهده صورت گیرد از مراحل انتخاباتی نمونه گیری شده و انتخابات ۶ سال اخیر مورد بررسی قرار گرفته است. یعنی در این تحقیق بجای اینکه صفت متغیر مربوط به فرد باشد مربوط به سیستم اجتماعی است.

۱۱- : محدودیت ها، مشکلات و موانع تحقیق

در سرشماری هایی که مرکز آمار ایران از سال ۱۳۳۵ شروع کرده است، هیچ گاه ویژگی های مقوله مذهب و قومیت احصا نشده است. پس آمار دقیق و شاخص های روشنی از چگونگی پراکندگی و توزیع قومیت های استان و کشور، در دسترس نیست و آن چه وجود دارد، گردآوری های محققان یا داده هایی است که از مسافرت به نقاط مختلف کشور به دست آمده است. بر همین اساس از مهمترین مشکلات و موانع می توان به عدم وجود آمار تفکیکی بر اساس قومیت و مذهب در خصوص انتخابات مختلف برگزار شده در استان آذربایجان غربی اشاره کرد که بر اساس آن بتوان به طور شفاف میزان مشارکت قومیت ها را بررسی کرد اما به صورت تقریبی می توان آمار جنوب استان آذربایجان غربی را به عنوان نماد مشارکت قوم کرد در نظر گرفت.